

PER

Ralph Waldo
Emerson

*Predstavnici
čovječanstva*

SPECULUM

I.
SVRHE VELIKIH LJUDI

Prirodno je vjerovati u velike ljude. Kada bi se ispostavilo da prijatelji iz našeg djetinjstva u jednom trenutku postadoše junacima te da zapravo vuku kraljevsko porijeklo, ne bi nas to iznenadilo. Svaka mitološka priča počinje s polubožanstvima, u okolnostima velebnim i poetičnim; to jest njihov je genij od prvenstvena značaja. Prema legendama o Gautami prvi su ljudi jeli zemlju te vidjeli da je slatka i ukusna.

Doima se da priroda postoji radi onih koji su izvrsni. Svijet ovisi o istinitosti dobrih ljudi: oni su ti koji zemlju čine zdravom i čestitom. Onima koji su s takvima imali priliku živjeti, život bješe radostan i okrepljujući. Život je mio i podnošljiv samo uz našu vjeru u takvo društvo, a na koncu nam doista, ili barem u zamišljanju, i uspije živjeti u društvu onih koji su bolji od nas samih. Svojoj djeci i svojim zemljama

dajemo njihova imena. Njihova su imena utkana u riječi jezika, njihova djela i likovi dio su naših domova, a ktomu i svaki događaj u danu doziva u sjećanje kakvu anegdotu iz njihova života.

San mladosti, a ujedno i najvažniji zadatak u zrelosti, jest traganje za velikanima. Putujemo u strane krajeve ne bismo li pronašli njihova djela – te, ako je moguće, uhvatili priliku da ih sretnemo i uživo. No umjesto toga odvrati nas izvanjsko bogatstvo. Reći ćete mi, Englezi su praktični; Nijemci gostoljubivi; u Valenciji je ugodna klima; u brijezima Sacramenta ima zlata u izobilju. Da, ali ja ne putujem da bih našao ugodne, bogate i gostoljubive ljude, ili vedra nebesa, ili preskupe ingote. No kada bi postojao kakav magnet koji bi me mogao usmjeriti u zemlje i domove ljudi koji su iznutra bogati i moćni, prodao bih sve što posjedujem, kupio ga i otpravio se na put već danas.

Čitava naša vrsta opstoji zahvaljujući njihovim postignućima. Sama spoznaja da u gradu živi čovjek koji je izumio željeznicu povećava ugled svih mu sugrađana. S druge strane, golema pučanstva, ako su prosjačka, izazivaju gnušanje, poput ucrvala sira, mravinjaka ili legla buha – što ih je više, to gore.

Naša religija nije ništa drugo doli ljubav i obožavanje tih istih zaštitnika. Bogovi iz bajki predstavljaju najsjajnije trenutke velikih ljudi. Mi sve naše posude zapravo ulijevamo u jedinstven kalup. Naše gorostasne

teologije judaizma, kršćanstva, budizma, muhamedanstva nužno su i strukturalno djelovanje ljudskoga uma. Istraživač povijesti je poput čovjeka koji odlazi u magazin da bi kupio tkanine ili sagove. Umišlja da je naišao na nov komad robe. No kada bi posjetio radionicu u kojoj je napravljen, uvidio bi da on sadrži tek svitke i rozete već videne na unutaršnjim zidovima piramida u Tebi. Naš je teizam pročišćeni proizvod ljudskoga uma. Čovjek ne može naslikati ni stvoriti ni misliti ništa drugo doli čovjeka. Živi u uvjerenju da velika materijalna počela vuku porijeklo iz njegovih misli. A naša filozofija spoznaje jednu srž, objedinjenu ili razdijeljenu.

Kada krećemo proučavati vrste usluga koje dobivamo od drugih, čuvajmo se pogibelji modernih nauka te počnimo dovoljno duboko. Ne smijemo se opirati ljubavi ili pak nijekati supstancijalno postojanje drugih ljudi. Ne znam kakva bi nas sudba u protivnom zadesila. Naše su vrline uvelike društvene, a naša sklonost drugima stvara neku vrst ishodišta ili stečevine koju ništa ne može nadomjestiti. Štošta mi što ne mogu sâm polazi za rukom uz pomoć drugih. Vama mogu reći nešto što ne mogu prvo reći samome sebi. Drugi su ljudi leće kroz koje dobivamo uvid u vlastiti um. Svaki čovjek traga za ljudima koji raspoložu drugačijim kvalitetama od njega samog te koji spadaju u vrle jedinke svoje vrste; odnosno traga za drugim ljudima, a

naposljetku i za onim najdrugijima. Što je narav jača, to biva reaktivnijom. Kvaliteta neka bude čista. Pustimo postrani genij što je u tragovima. Glavna razlika među ljudima jest posvećuju li se svojem vlastitom zadatku ili ne. Čovjek je ona plemenita endogena biljka koja raste, poput palme, iznutra prema van. Svoj vlastiti zadatak, iako nemoguć drugima, rješava s hitrinom i kao od šale. Lako je šećeru biti sladak i salitri biti sol. Uvelike se trudimo presresti i zatočiti ono što bi neminovno samo od sebe dospjelo u naše ruke. Tvrdim da je velik čovjek onaj čiji um obitava u višim sferama misli, drugim ljudima dohvatljivima tek uz mnogo truda i poteškoća; potrebno mu je samo da otvori oči da bi vidio stvari kakve doista jesu te ih povezao u širu sliku; dok se ovi drugi moraju baviti mukotrpnim korekcijama te budnim okom stražariti nad mnogobrojnim uzrocima pogrešaka. Usluga koju nam takav čovjek pruža slične je naravi. Prekrasnoj osobi nije potrebno mnogo truda da bi se dojmila naših očiju – a kakvu li nam samo blagodat pritom pruža! A ni mudroj duši ne pada teško podijeliti svoje mudrosti s drugima. I svatko, uostalom, najlakše umije činiti ono što mu najbolje polazi za rukom. “*Peu de moyens, beaucoup d’effet.*”¹ Velik

1 Fr. – malo sredstava, puno učinka.

[Autorove bilješke označene su s “op. a.”, prevoditeljeve s “op. prev.”, sve su druge bilješke uredničke – op. ur.]

je onaj koji je po prirodi ono što jest i koji nas nikada ne podsjeća na druge.

No mora nam biti srodan, a naš život od njega dobiti nekakvo obećanje objašnjenja. Ne mogu izraziti što bih htio znati, no primijetio sam da postoje ljudi koji svojom naravi i svojim djelima daju odgovore na pitanja koja ja nisam sposoban ni postaviti. Jedan će čovjek dati odgovore na pitanja koja nitko od njegovih suvremenika nije postavio, te ostati izoliran. Prošle i prolazeće religije i filozofije daju odgovore na druga pitanja. Određeni ljudi doimaju nas se kao bogate mogućnosti, ali su bespomoćni i spram sebe i spram vremena u kojem žive – možda se njima poigrava kakav instinkt u zraku – u svakom slučaju, ne dotiču se naših težnji. No velike su nam ličnosti bliske: prepoznajemo ih na prvi pogled. Zadovoljavaju očekivanja i uklapaju se. Ono što je dobro ujedno je i učinkovito, razmnožno; samo sebi stvara prostor, hranu i saveznike. Čista jabuka daje sjeme – križana ne. Kada je čovjek na svome mjestu, on je konstruktivan, plodan, magnetičan, preplavljuje čitave čete svojim naumom, koji se potom tako i ostvari. Rijeka stvara svoje vlastite obale, a svaka legitimna ideja stvara svoje vlastite kanale, svoju vlastitu dobrodošlicu; žetve za hranu, ustanove za to da je izraze, oružje za borbu te sljedbenike za to da je tumače. Istinskome je umjetniku čitav planet pijedestal; pustolov, nakon godina borbi, nema ništa šire od vlastite kože.

Naš opći diskurs zna za dvije vrste uporabe usluga koje pružaju veliki ljudi. Neposredno davanje ugodno je ranoj vjeri ljudi; neposredno davanje materijalne ili metafizičke pomoći kao što su zdravlje, vječna mladost, tankočutan duh, umijeće ozdravljanja, magijska moć i proricanje. Dječak vjeruje da postoji učitelj koji mu može prodati mudrost. Crkve vjeruju u imputiranu zaslugu. Međutim, strogo govoreći, ne raspoložemo osobitom sviješću za neposredne usluge. Čovjek je endogen, dakle razvija se odgojem. Pomoć koju primamo od drugih mehanička je u odnosu na otkrića o našoj unutarnjoj naravi. Ugodno je raditi što se na taj način naučilo, a i učinak biva postojan. Ispravna je etika ključna te se prostire iz duše prema van. Darivanje se protivi zakonitostima svemira. Služiti drugima zapravo znači služiti sebi. Najprije sebe moram odriješiti samome sebi. “Gledaj svoja posla”, govori duh. “Budalo, bi li se petljao s nebesima, ili s drugim ljudima?” Preostaje posredna usluga. Ljudi imaju slikovnu ili reprezentativnu odliku, i kao takvi nam služe u intelektu. Böhme i Swedenborg uvidjeli su da su stvari reprezentativne. Ljudi su također reprezentativni; najprije glede stvari, a potom i glede ideja.

Kao što biljke pretvaraju minerale u hranu za životinje, tako i svaki čovjek pretvara komad sirova materijala u prirodi za ljudsku uporabu. Izumitelji vatre, elektriciteta, magnetizma, željeza; olova, stakla, lana,

svile, pamuka; izrađivači alata; izumitelj decimalnog sustava; geometar; inženjer; glazbenik – svaki na svoj način olakšava put svima ostalima, izlazeći na kraj s nepoznatim i naizgled nemogućim zamršenostima. Svaki je čovjek tajnom simpatijom povezan s nekom od oblasti u carstvu prirode te biva njezinim agentom i tumačem, poput Linnéa glede biljaka; Hubera glede pčela; Friesa glede lišajeva; Van Monsa glede krušaka; Daltona glede atomskih formacija; Euklida glede linija; Newtona glede fluksija.

Čovjek je za prirodu središte od kojeg potječu niti što povezuju sve, i čvrsto i tekuće, i materijalno i elementarno. Zemlja se okreće; svaki grumen i kamen naposljetku stigne do meridijana; a na sličan način i svaki organ, funkcija, kiselina, kristal, zrnice prašine ima svoju poveznicu s ljudskim mozgom. Dugo na to čekaju, no na koncu svaki od njih dođe na red. Svaka biljka ima svog nametnika, sve što je stvoreno svojem obožavatelja i pjesnika. Već se uvelike iskorištavaju materijali poput pare, željeza, drva, ugljena, magnetita, joda, žita i pamuka; no kako li samo naše umjetnosti zaostaju kad je riječ o tome! Niz stvorenja, tvorevina i svojstava leži skriven, u iščekivanju. Moglo bi se reći da poput začarane princeze u bajkama čekaju svog predodređenog ljudskog izbavitelja. Svaki se od njih mora raščarati te kročiti u dan u ljudskome obliku. U povijesti ljudskih otkrića zrela i neočitovana istina kao

da je samoj sebi napravila mozak. Magnet najprije treba postati čovjekom, u nekom Gilbertu, ili Swedenborgu, ili Oerstedu, da bi opći um čovječanstva umio uvažiti njegove moći.

Ako se ograničimo na one najbliže, najvidljivije prednosti, trezvena gracioznost prožima mineralna i botanička kraljevstva te se u svojim najsajnijim trenucima očituje kao ljupkost same prirode, svjetlucavost kristala, sigurnost afiniteta, preciznost kutova. Svjetlost i tama, toplo i hladno, glad i sitost, slatko i kiselo, krutina, tekućina i plin okružuju nas vijencem zadovoljstva te svojim dopadljivim prepiranjem začaravaju dane života. Oko svaki dan ponavlja najljepše hvalospjeve stvarima: "I vidje da je dobro." I sami znamo gdje ih možemo pronaći; a i te izvođače cijenimo tim više nakon ponešto iskustva s pretendirajućim rasama. Polazemo pravo i na one više prednosti. Znanosti uvijek nešto nedostaje ako se prethodno ne podvrgne humanizaciji. Logaritamske su tablice jedno, a njihova živa manifestacija u botanici, glazbi, optici i arhitekturi nešto sasvim drugo. Dolazi do napretka u brojevima, anatomiji, arhitekturi, astronomiji koje malotko naslućuje do trenutka kada ih zajedništvo intelekta i volje uzdigne u život, pa se oni potom ponovno manifestiraju u razgovorima, ljudskim osobnostima i politici.

No do toga dolazi tek poslije. Zasad govorimo o poznanstvu s njima u njihovoj vlastitoj sferi te načinu